

Σχολή Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας

Τμήμα Βιοϊατρικών Επιστημών

Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών

Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία

Παιδαγωγικό τμήμα

Διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών

Προσεγγίσεων

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η αξία του ελεύθερου παιχνιδιού στην προσχολική τάξη

POST GRADUATE THESIS

The value of play in the pre classroom

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΗ/NAME OF STUDENTS

Ζωή Καραγιάννη

Zoi Karagianni

ΟΝΟΜΑ ΕΙΣΗΓΗΤΗ/NAME OF THE SUPERVISOR

Βασίλης Πανόπουλος (Α επιβλέποντα)

Vasilis Panopoulos

ΑΙΓΑΛΕΩ/AIGALEO 2021

Faculty of Health and Caring Professions
Department of Biomedical Sciences
Faculty of Administrative, Financial and Social Sciences
Department of Early Childhood Education and Care

Department of Pedagogy

Inter-Institutional Post Graduate Program
Pedagogy through innovative Technologies and Biomedical approaches

POST GRADUATE THESIS

The value of play in the pre classroom

ZOI KARAGIANNI

AM19036

Mscedt19036@uniwa.gr

FIRST SUPERVISOR

VASILIS PANOPOULOS

SECOND SUPERVISOR

PANAGIOTIS PILIOURAS

AIGALEO 2021

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Ζωή Καραγιάννη του Βασιλείου, με αριθμό μητρώου 19036 φοιτήτρια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Παιδαγωγικά μέσω καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων του Τμήματος Βιοϊατρικών επιστημών της Σχολής επιστημών υγείας και πρόνοιας του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Επιθυμώ την απαγόρευση πρόσβασης στο πλήρες κείμενο της εργασίας μου μέχρι 1 έτος και έπειτα από αίτηση μου στη Βιβλιοθήκη και έγκριση του επιβλέποντα καθηγητή.

Η Δηλούσα

Ζωή Καραγιάννη

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους συναδέλφους εκπαιδευτικούς που συμμετείχαν μαζί μου σε αυτό το μεταπτυχιακό πρόγραμμα, τα όσα μοιράστηκαν μαζί μου με βοήθησαν στην βαθύτερη κατανόηση του θέματος που επεξεργάζεται η παρούσα εργασία. Επιπλέον θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές του μεταπτυχιακού μας προγράμματος για αυτό το υπέροχο διετές ταξίδι.

Αφιερώσεις

Η έρευνα αυτή είναι αφιερωμένη στον Βάιο και την Ελένη που είναι τα φτερά στην πλάτη μου και η πυξίδα στο μυαλό και την καρδιά μου.

Περίληψη

Το ημερήσιο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου (*ΦΕΚ 79 /2017*) είναι διαρθρωμένο σε οργανωμένες δραστηριότητες και στην ελεύθερη απασχόληση των παιδιών στις γωνιές της τάξης, στο ελεύθερο παιχνίδι δηλαδή. Τα παιδιά μαθαίνουν καθώς κινούνται, αγγίζουν, πειραματίζονται με ευρεία ποικιλία υλικών, καθώς δοκιμάζουν τις λύσεις που δίνουν σε διάφορες καταστάσεις προβληματισμού και αξιολογούν τα αποτελέσματα των πράξεων τους. Μαθαίνουν καθώς συνεργάζονται, όταν αλληλοεπιδρούν, ακόμα και όταν διαφωνούν, **μαθαίνουν δηλαδή παίζοντας**. Σύμφωνα με τον Piaget, η κατάκτηση της γνώσης είναι μια ενεργητική διαδικασία και τα παιδιά οικοδομούν σταδιακά τη γνώση μέσα από τη δική τους δραστηριότητα (Σκούρα, 1991, Ferreiro, 1998).

Το ελεύθερο παιχνίδι των παιδιών στις γωνιές της τάξης, σε ένα σωστά οργανωμένο μαθησιακά περιβάλλον, σε γωνιές εξοπλισμένες με κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό, στη διαμόρφωση των οποίων τα παιδιά συμμετέχουν ενεργά, έχει πολύ σημαντική αξία και ρόλο στην παιδαγωγική διαδικασία. Το παιχνίδι ενοποιεί τη μάθηση, δίνει ευκαιρίες για αυτόνομες δραστηριότητες, για αλληλεπίδραση των μαθητών, υποστηρίζει της ανάπτυξη ενός θέματος που μπορεί να επεξεργαστούμαστε στην τάξη, ενθαρρύνει τη δημιουργικότητα, εξάπτει τη φαντασία, κοινωνικοποιεί, προσφέρει αυτογνωσία και αυτοπεποίθηση. Ταυτόχρονα αποτελεί ένα πολύτιμο εργαλείο στα χέρια του εκπαιδευτικού, καθώς του δίνει την ευκαιρία να παρατηρεί καλύτερα τους μαθητές, να κάνει παρεμβάσεις αν και όπου χρειάζεται, ενθαρρύνοντας παράλληλα την αυτονομία των παιδιών, να λειτουργήσει ενισχυτικά και ατομικά σε ενδεχόμενες δυσκολίες που μπορεί να διαπιστώσει. Εν ολίγοις είναι ένα άρτιο βοήθημα παρατήρησης και (αυτό)αξιολόγησης.

Με γνώμονα όλα τα παραπάνω, την αξία δηλαδή του ελεύθερου παιχνιδιού, εισηγούμαι την παρακάτω βιβλιογραφική διπλωματική εργασία διαφωτίζοντας την αξία του ελεύθερου παιχνιδιού στην προσχολική τάξη και στην ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών.

Abstract

The daily program of the kindergarten (*Government Gazette 79/2017*) is structured in organized activities and in the free employment of children in the centers of interest - corners of the classroom, that is, in free play! Children learn as they move, touch, experiment with a wide variety of materials, as they try out the solutions they give to different situations of reflection and evaluate the results of their actions. They still learn as they cooperate, when they interact, even when they disagree, that is, they learn by playing! According to Piaget, the acquisition of knowledge is an active process and children gradually build knowledge through their own activity (Skoura, 1991; Ferreiro, 1998).

The free play of children in the corners of the classroom, in a well-organized learning environment, in corners equipped with appropriate educational material, in the formation of which children actively participate, has a very important value and role in the pedagogical process. The game integrates learning, gives opportunities for autonomous activities, for student interaction, supports the development of a topic that can be worked on in the classroom, encourages creativity, stimulates the imagination, socializes, offers self-knowledge and self-confidence. At the same time, it is a valuable tool in the hands of the teacher, as it gives him the opportunity to better observe the students, to intervene if and where needed, while encouraging the autonomy of children, to act as a supporter and individually in case of difficulties he may identify. In short, it is an excellent aid for observation and (self) evaluation.

Based on all the above, the value of children's free play, we introduce the following bibliographic thesis, illuminating the value of free play in the preschool classroom.

Περιεχόμενα

Πρόλογος	1
Κεφάλαιο I. Εισαγωγή	2
Πώς ορίζεται το πρόβλημα.....	2
Ο σκοπός της μελέτης	3
Η λογική της μελέτης.....	5
Ο ορισμός των όρων.....	6
Κεφάλαιο II: Επισκόπηση της βιβλιογραφίας για το ελεύθερο παιχνίδι	7
Η διαδρομή του ελεύθερου παιχνιδιού μέχρι σήμερα	7
Το ελεύθερο παιχνίδι στην προσχολική τάξη	8
Η ιεραρχία των δεξιοτήτων του παιχνιδιού	8
Η έλλειψη του παιχνιδιού και οι διαφορές στις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών.....	9
Κεφάλαιο III. Αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές στα προγράμματα προσχολικής ηλικίας	12
Το σημερινό πλαίσιο λειτουργίας των προσχολικών προγραμμάτων	12
Δημιουργία μιας ενεργής κοινότητας μάθησης	15
Κεφάλαιο IV. Ο σχολικός χώρος και η εκπαιδευτική διαδικασία	16
Ο χώρος ως ουσιαστικό στοιχείο ενός εκπαιδευτικού έργου	16
Εσωτερικοί χώροι για παιχνίδι εμπνευσμένοι από τη θεωρία της Μαρίας Μοντεσσόρι.....	17
Λίγα λόγια για τη Μαρία Μοντεσσόρι.....	17
Εσωτερικοί χώροι	17
Οργάνωση γωνιών δραστηριοτήτων στον παιδικό σταθμό και το νηπιαγωγείο.....	19
Η αξία του εξωτερικού χώρου.....	20
Συμπεράσματα	21
Κεφάλαιο V. Ο ρόλος του παιδαγωγού και των γονέων απέναντι στο παιχνίδι	21
Ο ρόλος του παιδαγωγού απέναντι στο παιχνίδι.....	21
Ο ρόλος των γονέων απέναντι στο παιχνίδι	22
Η συνεργασία μεταξύ των παιδαγωγών και των γονέων	24
Αναφορές	26
Πηγές Εικόνων	28

Συντομογραφίες

Αγγλική ορολογία

MOODLE Modular object-oriented dynamic
learning environment

Ελληνική ορολογία

Αρθρωτό αντικειμενοστραφές
δυναμικό περιβάλλον εκπαίδευσης

Πρόλογος

Το παιχνίδι θεωρείται το θεμέλιο της παιδικής ηλικίας. Δε νοείται παιδί χωρίς παιχνίδι. Τα παιδιά περνούν περισσότερη ώρα παίζοντας από κάθε άλλη καθημερινή τους δραστηριότητα. Αναλυτικότερα, το παιχνίδι είναι ο καθρέφτης της ζωής. Η ιστορία του παιχνιδιού χάνεται στα βάθη των αιώνων και ο λόγος που άντεξε στο χρόνο, είναι η αυθόρμητη φύση του. Η δραστηριότητα αυτή, είναι η ένδειξη της ψυχικής υγείας και της ανάπτυξης του, καθώς το παιδί αναπτύσσει τη σκέψη του, μαθαίνει να αντεπεξέρχεται σε δυσκολίες, οξύνεται η κρίση του, εξερευνά τον κόσμο, ζει σε φανταστικούς κόσμους που τους κατασκευάζει όπως θέλει. Το παιδί παίζοντας αποκτά αντίληψη και αίσθηση του σώματος του, καταφέρνει να κυριαρχήσει στις κινήσεις του και να τις δαμάσει.

Για την παρούσα διπλωματική εργασία έγινε βιβλιογραφική έρευνα, στο κεφάλαιο I περιγράφεται το αντικείμενο και ο σκοπός της μελέτης. Το κεφάλαιο II είναι μια ανασκόπηση της βιβλιογραφίας που διερευνά τη φύση του παιχνιδιού στην ανάπτυξη των παιδιών, ρίχνει φως στο ελεύθερο παιχνίδι μέσα σε τάξεις προσχολικής αγωγής και τις μελέτες σχετικά με τις πεποιθήσεις των εκπαιδευτικών για την εφαρμογή του ελεύθερο παιχνιδιού στην τάξη. Στο κεφάλαιο III, γίνεται μια αναφορά στις γωνιές που διαμορφώνουν το χώρο μιας προσχολικής τάξης και στη σπουδαιότητά τους. Οι γωνιές αυτές, συμβάλλουν στην ολόπλευρη ανάπτυξη του παιδιού, καθώς αναπτύσσουν τη φαντασία, τη δημιουργικότητα, τη κίνηση, το λεξιλόγιο, τη νόηση και τις δεξιότητες του παιδιού. Στο τελευταίο κεφάλαιο, παρουσιάζεται ο ρόλος των ενήλικων απέναντι στο παιχνίδι. Πιο συγκεκριμένα, αναλύεται ο ρόλος του/της βρεφονηπιοκόμου και του/της νηπιαγωγού και των γονέων. Επίσης, αναφέρεται η συνεργασία μεταξύ των παιδαγωγών και των γονέων.

Κεφάλαιο Ι. Εισαγωγή

Ο Fred Froebel δημιούργησε την έννοια του νηπιαγωγείου το 1816, που σημαίνει «παιδικός κήπος» (UNICEF, 2013). Οι εκπαιδευτικοί του νηπιαγωγείου και της προσχολικής ηλικίας σήμερα αγωνίζονται με το πώς να εφαρμόσουν το παιχνίδι στις τάξεις τους. Συχνά οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν τον χρόνο του παιχνιδιού ως ανταμοιβή της καλής συμπεριφοράς. Τη δεκαετία του 1930, η παιδαγωγική αξία του ελεύθερου παιχνιδιού άρχισε να χάνει έδαφος έναντι δραστηριοτήτων που κατευθύνονταν περισσότερο από τους εκπαιδευτικούς. Στη δεκαετία του 1980 και του 1990, οι εκπαιδευτικοί κυρίως βοηθούσαν τους μαθητές τους να ανταποκριθούν στις απαιτούμενες δοκιμές και εξετάσεις για τις ανώτερες τάξεις και, ως άμεσο αποτέλεσμα, ο χρόνος του ελεύθερου παιχνιδιού περιορίστηκε.

Πώς ορίζεται το πρόβλημα

Συνοπτικά το άρθρο 31 της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα του παιδιού ορίζει, *«Τα παιδιά έχουν το δικαίωμα να συμμετέχουν σε ένα ευρύ φάσμα πολιτιστικών, καλλιτεχνικών και άλλων ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων»* (UNICEF, 2013). Ωστόσο, σε ένα κόσμο που κινείται, με γρήγορο ρυθμό, αυστηρά προγραμματισμένα πλαίσια υψηλής πίεσης και με κεντρικό βάρος στα επιτεύγματα των παιδιών σήμερα, στο παιχνίδι δεν δίνεται επαρκής προσοχή από την εκπαιδευτική κοινότητα τους γονείς και όσους εμπλέκονται στην διαπαιδαγώγηση ενός παιδιού. Πολλά σχολεία αλλά και αρκετοί εκπαιδευτικοί δίνουν έμφαση στην απομνημόνευση της μάθησης και ρίχνουν το βάρος για την χρήση διακριτών δεξιοτήτων των παιδιών. Η μάθηση των παιδιών μετριέται με τυποποιημένες δοκιμές (Fromberg, 2002). Σε αυτό το εξαιρετικά δομημένο περιβάλλον, λίγος χρόνος είναι διαθέσιμος για το ελεύθερο παιχνίδι. Με το χρόνο του ελεύθερου παιχνιδιού ανύπαρκτο, τα παιδιά δεν έχουν την ευκαιρία να αναπτύξουν την ικανότητα να προσποούνται στο ελεύθερο παιχνίδι, κάτι που τους στερεί την ευκαιρία να κάνουν συμβολισμούς και να καλλιεργούν την φαντασία τους.

Το συμβολικό παιχνίδι επιτρέπει στα παιδιά να εκφράσουν θετικά και αρνητικά συναισθήματα. Κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού προσποίησης, τα παιδιά μπορούν να χρησιμοποιούν αντικείμενα παιχνιδιού και να τους αποδίδουν νόημα στον πραγματικό κόσμο. Οι Kaugars και Russ (2009), υπέθεσαν ότι τα παιδιά που έχουν την ευκαιρία να παίξουν είναι πιο ευφάνταστα και εκφραστικά στο καθημερινό τους παιχνίδι και στο περιβάλλον τους. Ο Almon (2003) περιέγραψε μια εξάωρη ημέρα στο νηπιαγωγείο:

- 90 λεπτά στις ασκήσεις προγραφής,
- 60 λεπτά στα μαθηματικά και
- 30 λεπτά στην επιστήμη.
- Δεν υπάρχει χρόνος στο πρόγραμμα για ελεύθερο παιχνίδι εσωτερικού χώρου και μόνο 30 λεπτά για υπαίθριο παιχνίδι.

Στην πραγματικότητα, η λέξη «παιχνίδι» φαίνεται να χάνει το νόημα της με τον τρόπο που διαμορφώνεται το ολόημερο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου. Σε σύγκριση με πριν από 10 έως 20 χρόνια, τα παιδιά τριών και τεσσάρων ετών σήμερα αναμένεται να έχουν υψηλά επίπεδα απόδοσης στην ανάγνωση, στη γραφή και στην αριθμητική. Ο αφανισμός του ελεύθερου παιχνιδιού σίγουρα θα έχει σοβαρές επιπτώσεις για τα παιδιά και για το μέλλον της ίδιας της παιδικής ηλικίας. Τα παιχνίδια της γειτονιάς και η ελευθερία να εξερευνήσουν ανοιχτά χωράφια και τα δάση είναι κάτι που σχεδόν ανήκει στο παρελθόν. Η ελευθερία του παιχνιδιού σε ένα μη δομημένο περιβάλλον έχει αντικατασταθεί με την ευκολία των οθονών βίντεο, τηλεόρασης και υπολογιστών.

Ο σκοπός της μελέτης

Αυτή η μελέτη συγκεντρώνει τα ζητήματα που απαριθμούνται στο πλαίσιο του προαναφερθέντος προβλήματος. Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής και του νηπιαγωγείου συχνά ακούν για την αξία του παιχνιδιού σε σεμινάρια και ημερίδες κατά τη διάρκεια του εργασιακού τους βίου. Αλλά η επιφανειακή προσέγγιση ότι το ελεύθερο παιχνίδι εξαντλεί τις δυνατότητες του εξυπηρετώντας μόνο στην συναισθηματική εκτόνωση των παιδιών, έχει λίγη σχέση με την επιστημονική άποψη για την πραγματική αξία του ελεύθερου παιχνιδιού, που το θεωρεί ως την κινητήρια δύναμη του παιδιού προς τον κόσμο των ενηλίκων, μιας και το βοηθά να αναπτυχθεί ολόπλευρα και να αντιμετωπίσει της προκλήσεις της ζωής. Μέσα από το παιχνίδι, τα παιδιά αρχίζουν να καταλαβαίνουν τον κόσμο τους. Είναι ο μηχανισμός που χρησιμοποιούν για να αρχίσουν

να ερμηνεύουν το περιβάλλον γύρω τους. Δίνοντας στο παιδί την ευκαιρία να παίξει, παρατηρούμε ότι ξεκλειδώνει τη δημιουργικότητα και τη φαντασία του και αναπτύσσει το σύνολο των γνωστικών του ικανοτήτων, καθώς επίσης αναπτύσσει περαιτέρω τις κινητικές του δεξιότητες. Το παιχνίδι θέτει επίσης το πρώτο στάδιο για κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη και παρέχει τη βάση για τη μάθηση.

Το Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (OHCHR, 2016), αναγνώρισε το παιχνίδι ως δικαίωμα για κάθε παιδί και τόνισε τη σημασία του παιχνιδιού για την ανάπτυξη των παιδιών. Η φτώχεια, η παιδική εργασία, ο πόλεμος και η βία αμφισβητούν αυτό το δικαίωμα. Ωστόσο, τα παιδιά που έχουν άφθονους πόρους και ζουν σε ειρήνη, μπορεί να μην λαμβάνουν τα πλήρη οφέλη του παιχνιδιού. Σήμερα πολλά παιδιά μεγαλώνουν σε έναν γεμάτο πίεση τρόπο ζωής και δεν ωφελούνται από το παιχνίδι. Οι υπερασπιστές των παιδιών στην εκπαιδευτική κοινότητα και η πολιτεία πρέπει να πιέζουν ώστε τα εκπαιδευτικά πλαίσια που δημιουργούν, να δίνουν την δυνατότητα σε κάθε παιδί να αποκομίσει τα μέγιστα οφέλη που σχετίζονται με το ελεύθερο παιχνίδι.

Μια γρήγορη παρατήρηση ίσως θα οδηγούσε κάποιον να κοιτάξει το ελεύθερο παιχνίδι επιπόλαια χωρίς να σκεφτεί τη σημασία του και τι πραγματικά συμβαίνει κατά τη διάρκεια του, όταν στην πραγματικότητα υπάρχουν πολλά περίπλοκα ζητήματα που πρέπει να εξετασθούν. Επιπλέον, οι πιέσεις και τα εμπόδια μεταξύ θεωρίας και πρακτικής που υπάρχουν στις δομές προσχολικής αγωγής επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται το ελεύθερο παιχνίδι στην τάξη. Ο κονστрукτιβισμός υποστηρίζει ότι τα άτομα διαμορφώνουν τη δική τους κατανόηση και γνώση του κόσμου μέσω της εμπειρίας και του προβληματισμού για αυτές τις εμπειρίες. Για να γίνει αυτό, πρέπει να κάνουμε ερωτήσεις, να εξερευνήσουμε και να αξιολογήσουμε αυτό που είναι γνωστό μπροστά στο καινούργιο. Στην τάξη του νηπιαγωγείου και του παιδικού σταθμού, η κονστрукτιβιστική άποψη της μάθησης μπορεί να οδηγήσει σε διάφορες στρατηγικές διδασκαλίας. Ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζονται αυτές οι στρατηγικές στο παιχνίδι και τη μάθηση είναι πολύ σημαντικός.

Ο κονστρουκτιβισμός, ο οποίος είναι μια εκπαιδευτική φιλοσοφική θεωρία που υποστηρίζει ότι η εμπειρία είναι ο καλύτερος τρόπος απόκτησης γνώσης. Ο καλύτερος τρόπος για να κατανοήσουμε κάτι, είναι μέσω των αισθήσεων και των αλληλεπιδράσεων. Στην τάξη του νηπιαγωγείου και του παιδικού σταθμού, η κονστρουκτιβιστική άποψη της μάθησης μπορεί να οδηγήσει σε διάφορες στρατηγικές διδασκαλίας. Ο τρόπος με τον οποίο εφαρμόζονται αυτές οι στρατηγικές στο παιχνίδι και τη μάθηση είναι πολύ σημαντικός.

Σύμφωνα με τους Howard, Jenvey και Hill (2006) και Russ και Schafer (2006), το παιχνίδι και η μάθηση συνδέονται μαζί για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας. Η κύρια δραστηριότητα για μάθηση που εξετάζεται σε αυτή τη μελέτη είναι το ελεύθερο παιχνίδι. Τα παιδιά μαθαίνουν μέσα από το πλαίσιο του παιχνιδιού τους. Οι Min και Lee (2006), δήλωσαν ότι το παιχνίδι είναι ένα σημαντικό μέρος του πολιτισμού και της ζωής των παιδιών. Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής και οι νηπιαγωγοί έχουν την ευκαιρία να χρησιμοποιήσουν το παιχνίδι για να κατευθύνουν τη μάθηση και να προσφέρουν ουσιαστικές εμπειρίες. Η σύνδεση του παιχνιδιού με τη μάθηση είναι μια γέφυρα που εξετάζεται σε αυτήν τη μελέτη.

Η λογική της μελέτης

Με την υποχρεωτική προσχολική αγωγή στο δημόσιο σχολικό σύστημα, είναι επιτακτική ανάγκη οι εκπαιδευτικοί και οι διαχειριστές του, να συνειδητοποιήσουν τον αντίκτυπο του ελεύθερου παιχνιδιού στην τάξη του νηπιαγωγείου και στην συμβολή του στην επιτυχία επίτευξης των στόχων του νηπιαγωγείου και των τάξεων του δημοτικού σχολείου στην συνέχεια. Στον σημερινό εκπαιδευτικό κόσμο, αναμένονται υψηλές βαθμολογίες στις δοκιμές και τις αξιολογήσεις των παιδιών προσχολικής ηλικίας, σχετικά με τις γνωστικές τους δεξιότητες. Οι επιδόσεις των παιδιών σε ποικίλες δοκιμές εξετάζονται και εφαρμόζονται μέθοδοι για την αύξηση των βαθμολογιών στις επιδόσεις των νεότερων μαθητών. Η πρόσφατη πεποίθηση ήταν ότι ο μόνος τρόπος για την μάθηση είναι μέσω κυρίως φύλλων εργασίας. Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας δεν πρέπει να αναμένεται να κάθονται στα θρανία τους για μεγάλα χρονικά διαστήματα της ημέρας. Η έρευνα αποκάλυψε ότι, ακόμη και με τους μεγαλύτερους μαθητές, οι οποίοι συνυπάρχουν με μικρότερους ηλικιακά μαθητές στην ίδια τάξη, κάτι πολύ σύνηθες στο νηπιαγωγείο και τον παιδικό σταθμό, η συμμετοχή στην τάξη τους βοηθά να διατηρήσουν περισσότερες γνώσεις και εμπειρίες.

Όταν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας παίζουν, επεκτείνουν το λεξιλόγιό τους, την ικανότητά τους να αλληλοεπιδρούν κοινωνικά και τις γνωστικές τους ικανότητες. Επιπλέον, η ενσωμάτωση του παιχνιδιού στο καθημερινό πρόγραμμα μιας προσχολικής τάξης ενθαρρύνει τα παιδιά να θέλουν να παρακολουθήσουν την διδασκαλία μιας νέας γνώσης και με τη σειρά τους, γίνονται δια βίου μαθητές. Οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής εκπαιδεύονται να σχεδιάζουν τις τάξεις τους ανάλογα με τις ανάγκες του παιδιού. Τα παιδιά είναι το κέντρο του σχεδιασμού. Επιτρέπεται να κάνουν επιλογές μέσω δραστηριοτήτων και υλικού που παρέχεται από τον εκπαιδευτικό. Οι δραστηριότητες υλοποιούνται σε μικρές ομάδες ή σε μεμονωμένα παιδιά (Bredenkamp & Copple, 1997; Wien, 1996).

Είναι σημαντικό ότι οι νεότεροι μαθητές μας στο σχολείο έχουν τα πιο κατάλληλα εκπαιδευτικά εργαλεία, στρατηγικές και ευκαιρίες για να μάθουν. Ο στόχος είναι να επικυρωθεί όχι μόνο για την εκπαιδευτική επιτυχία των παιδιών προσχολικής ηλικίας, αλλά και για τη συνολική περαιτέρω γνωστική τους ανάπτυξη. Το ελεύθερο παιχνίδι ενισχύει την ανάπτυξη ενός παιδιού προσχολικής ηλικίας κοινωνικά, νοητικά και σωματικά. Η ανάγκη για εξέλιξη και αλλαγή είναι πάντα παρούσα, ακόμη και στην ενηλικίωση.

Ο ορισμός των όρων

Για τους σκοπούς αυτής της μελέτης, καθορίζονται οι ακόλουθοι όροι.

Εκπαιδευτικός προσχολικής αγωγής: Είναι εκπαιδευτικός παιδιών τριών, τεσσάρων ή πέντε ετών.

Αναπτυξιακά κατάλληλη πρακτική: Η αναπτυξιακά κατάλληλη πρακτική είναι μια εκπαιδευτική πρακτική που στηρίζεται στην έρευνα, προωθεί και καλλιεργεί τη βέλτιστη εκπαιδευτική ανάπτυξη των μικρών παιδιών, όπως σχεδιάστηκε από την Αμερικανική Ένωση για την Εκπαίδευση των Μικρών Παιδιών (NAEYC).

Κεφάλαιο II: Επισκόπηση της βιβλιογραφίας για το ελεύθερο παιχνίδι

Η διαδρομή του ελεύθερου παιχνιδιού μέχρι σήμερα

Υπήρχε μια εποχή που «το ελεύθερο παιχνίδι ήταν ο βασιλιάς και η πρώιμη παιδική ηλικία είχε το δικό της βασίλειο» (Paley, 2004, σελ. 4). Το 1816, ο Fred Froebel (UNICEF, 2013) δημιούργησε την έννοια του νηπιαγωγείου, που σημαίνει «παιδικός κήπος». Οι εκπαιδευτικοί στο νηπιαγωγείο και οι παιδαγωγοί της προσχολικής ηλικίας σήμερα αγωνίζονται για την εφαρμογή του παιχνιδιού στις τάξεις τους. Συχνά οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής χρησιμοποιούν τον χρόνο του παιχνιδιού ως ανταμοιβή για καλή συμπεριφορά. Λόγω της αντίληψης ότι θα βοηθούσε τα παιδιά να μάθουν περισσότερα, η παιδική ηλικία ξεκίνησε να απομακρύνεται από το παιχνίδι τη δεκαετία του 1930 και άρχισε να κινείται προς δραστηριότητες που κατευθύνονται από τον εκπαιδευτικό. Στη δεκαετία του 1980 και του 1990, οι ακαδημαϊκοί στόχοι ενσωματώθηκαν σε τάξεις προσχολικής ηλικίας και, ως άμεσο αποτέλεσμα, ο χρόνος του ελεύθερου παιχνιδιού να είναι περιορισμένος (UNICEF, 2003). Η Αμερικανική Ακαδημία Παιδιατρικής, μαζί με τον Kenneth Ginsburg (2007), δημοσίευσαν ένα κείμενο στο οποίο ορίστηκε τι είναι το παιχνίδι. Το κείμενο τονίζει τη σημασία του παιχνιδιού σε σχέση με τα παιδιά και τις οικογένειές τους. Ο Ginsburg υποστήριξε ότι το παιχνίδι είναι σημαντικό για τη σωματική, συναισθηματική και γνωστική ανάπτυξη του παιδιού. Το Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (OHCHR, 2016) αναγνώρισε το δικαίωμα που έχει κάθε παιδί στο παιχνίδι (Ginsburg).

Το παιχνίδι αποτελεί ζητούμενο τις τελευταίες δεκαετίες. Η International Play Association ιδρύθηκε το 1961 στην Κοπεγχάγη της Δανίας για να εξασφαλίσει το δικαίωμα ενός παιδιού να παίζει (Wenner, 2009). Σύμφωνα με τον Ginsburg (2007), όταν τα παιδιά παίζουν οι αλληλεπιδράσεις και η εμπλοκή που βιώνουν κατά τις καθημερινές δραστηριότητες, ενθαρρύνουν τη σύνδεση πρώτα με τα μέλη της οικογένειάς τους και μετά με τους φίλους τους. Όταν ένα παιδί βιώνει το παιχνίδι με έναν ενήλικα επεκτείνει τις δεξιότητές του στο παιχνίδι. Το ελεύθερο παιχνίδι βελτιώνει την ικανότητα ενός παιδιού να αναπτύσσει μια αίσθηση του εαυτού, να διερευνεί τα προσωπικά ενδιαφέροντά του και να καλλιεργεί ηγετικές δεξιότητες. Το ελεύθερο παιχνίδι επίσης

συμβάλλει στην υγιή ανάπτυξη του εγκεφάλου και δίνει στο παιδί την ευκαιρία για δημιουργικότητα και την ικανότητα να χρησιμοποιεί τη φαντασία του και να αναλαμβάνει κοινωνικούς ρόλους (Ginsburg, 2007). Η βιβλιογραφία έχει τεκμηριώσει εκτενώς ότι τα παιδιά μαθαίνουν και αναπτύσσονται μέσω του παιχνιδιού.

Το παιχνίδι βοηθά τα παιδιά να αρχίσουν να κατανοούν τον πολιτισμό τους, στην αυτορρύθμισή τους και κατανοούν μέσα από αυτό τη θέση τους στην κοινωνία, δίνοντάς τους την ευκαιρία να εξασκούνται (Νικολοπούλου, 2010). Το παιχνίδι δίνει στο παιδί την ευκαιρία να δει τον κόσμο μέσα από τα μάτια των φίλων του. Αρχίζει να καταλαβαίνει τις ομοιότητες και τις διαφορές των άλλων. Μέσω της αλληλεπίδρασης, το παιδί συνειδητοποιεί το ρόλο του στην κοινωνία. Τελικά, το παιχνίδι, βοηθά ένα παιδί να γίνει μέλος της κοινωνίας και μέρος της κοινωνικής δομής (Duncan & Tarulli, 2003).

Το ελεύθερο παιχνίδι στην προσχολική τάξη

Ο κεντρικός ισχυρισμός που υφάινεται σε αυτήν τη μελέτη είναι η σημασία του ελεύθερου παιχνιδιού στο πλαίσιο της προσχολικής τάξης. Οι Vygotsky, Piaget, Montessori, Dewey και Froebel είναι αρκετοί από τους εξέχοντες πρωτοπόρους που έθεσαν το παιχνίδι ως τον ακρογωνιαίο λίθο στην προσχολική εκπαίδευση. Η εκπαιδευτική κοινότητα επηρεάζεται σήμερα από τις έρευνες που ολοκλήρωσαν αυτοί οι εξέχοντες ερευνητές. Αν και οι προσεγγίσεις τους ποικίλλουν, μοιράζονται την πεποίθηση ότι τα παιδιά μαθαίνουν μέσω της ενεργού συμμετοχής και ότι η ουσιαστική μάθηση λαμβάνει χώρα κυρίως κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού (Bennett, Wood, & Rogers, 1997; Elkind, 1993; Samuelsson & Carlsson, 2008; Wood & Attfield, 2005).

Σε όλη τη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, έχουν διεξαχθεί πολλές μελέτες που διερευνούν διάφορες πτυχές του παιχνιδιού στις αίθουσες προσχολικής αγωγής και του νηπιαγωγείου. Οι μελέτες επιβεβαίωσαν ότι το παιχνίδι αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ενθάρρυνσης των παιδιών να γίνουν δια βίου μαθητές (Parten, 1932; Rubin, Maioni, & Hornung, 1976; Smilansky & Shefatya, 1990).

Η ιεραρχία των δεξιοτήτων του παιχνιδιού

Το παιχνίδι έχει μελετηθεί εκτενώς από το 1800, ξεκινώντας από τη Mildren Parten το (1929), όταν έγραψε τη διατριβή της για τα στάδια του παιχνιδιού. Η Parten ήταν πρωτοπόρος με τις παρατηρήσεις της στο παιχνίδι.

Το 1932, η Parten διέκρινε έξι στάδια παιχνιδιού που παρατήρησε σε παιδιά προσχολικής ηλικίας τα οποία αναγνωρίζονται και χρησιμοποιούνται από τους εκπαιδευτικούς σήμερα:

- **το ελεύθερο** παιχνίδι στο οποίο το παιδί δεν ασχολείται με καμία δραστηριότητα.
- **το μοναχικό** παιχνίδι που συμβαίνει όταν ένα παιδί παίζει μόνο του.
- Το παιχνίδι του **ελεύθερου παρατηρητή** όταν ένα παιδί παρατηρεί το παιχνίδι των άλλων παιδιών αλλά δεν συμμετέχει.
- **το παράλληλο παιχνίδι** όταν ένα παιδί παίζει δίπλα σε ένα άλλο, αλλά δεν αλληλοεπιδρά με το παιδί.
- **το συσχετιστικό παιχνίδι** που συμβαίνει όταν υπάρχει προφορική αλληλεπίδραση αλλά καμία οργάνωση του παιχνιδιού και
- **το συνεργατικό παιχνίδι** όταν τα παιδιά αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού (Rubin, 1976).

Η έλλειψη του παιχνιδιού και οι διαφορές στις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών

Το 1965 ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Lyndon B. Johnson κήρυξε «πόλεμο κατά της φτώχειας». Τότε δημιουργήθηκε ένα πρόγραμμα για την παροχή πόρων σε σχολικές μονάδες με μεγάλο πληθυσμό κατώτερων κοινωνικοοικονομικών μαθητών. Το Head Start Preschool Program είναι ένα άμεσο αποτέλεσμα του πολέμου κατά της φτώχειας του Johnson για να καταπολεμήσει την ανέχεια που ήρθε ως συνέπεια του πολέμου. Το Head Start ήταν ένα αποτελεσματικό εθνικό πρόγραμμα που απευθύνονταν σε παιδιά χαμηλού εισοδήματος. Για να γίνει δεκτό στο πρόγραμμα ένα παιδί, έπρεπε να ζει σε περιβάλλον χαμηλού εισοδήματος, να έχει αναπηρία ή να έχει ανάγκες εκμάθησης δεύτερης γλώσσας. Διαπιστώθηκε ότι, σύμφωνα με τις απαιτήσεις εγγραφής, πολλά παιδιά δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις (Matthews, 2014). Στις πολιτείες που υλοποίησαν αυτό το πρόγραμμα, έχουν διεξαχθεί μελέτες σχετικά με την αποτελεσματικότητά τους στις προσχολικές τάξεις. Οι Gormley, Gayer, Phillips και Dawson (2005) εστίασαν στο καθολικό πρόγραμμα στην Τάλσα της Οκλαχόμα, κατά τη σχολική χρονιά 2002-2003.

«Χρησιμοποιώντας ένα σχεδόν πειραματικό σχέδιο που μειώνει την απειλή της προκατάληψης, εκτιμήσαμε τη συνολική επίδραση της εφαρμογής σε παιδιά από διαφορετικές φυλές, εθνικότητα και εισόδημα και για παιδιά σε προγράμματα ολόημερα και πρωινού ωραρίου». Η έρευνα για όμοια προγράμματα μετά από αυτό είναι ενθαρρυντική. Η γνωστική, η γλωσσική και η κοινωνική ανάπτυξη βρέθηκε να επηρεάζονται θετικά κατά τη διάρκεια μιας μελέτης που διεξήχθη σε δεκατρείς πολιτείες με επίκεντρο τα κρατικά χρηματοδοτούμενα προσχολικά κέντρα (Gormley, 2005). Σε μια μελέτη που επικεντρώθηκε σε μαθητές χαμηλού εισοδήματος διαπιστώθηκε ότι τα παιδιά άρχισαν σε προσχολική ηλικία με επιδόσεις κάτω από τον εθνικό μέσο όρο σχετικά με την ικανότητα τους στην αναγνώριση γραμμάτων και λέξεων, αλλά τελείωσαν πάνω από τον εθνικό μέσο όρο. Μια άλλη μελέτη που πραγματοποιήθηκε στο Μίσιγκαν, τα ευρήματα της έδειξαν ότι οι μαθητές σημείωσαν υψηλότερη βαθμολογία στο νηπιαγωγείο στους τομείς της γλώσσας, της γραμματικής, των μαθηματικών, της μουσικής και των κοινωνικών σχέσεων σε σύγκριση με εκείνους που δεν φοιτούσαν σε δομές προσχολικής αγωγής στην προ νηπιακή και νηπιακή τους ηλικία (Gormley, 2005).

Λόγω των ευρημάτων προηγούμενων μελετών, πολλές μελέτες με μικτά αποτελέσματα ως προς την μακροπρόθεσμη αποτελεσματικότητα τους σε όλους τους μικρούς μαθητές έχουν ολοκληρωθεί σχετικά με τις αναπτυξιακές πρακτικές στο χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης. Μία από τις πιο ενδιαφέρουσες μακροπρόθεσμες μελέτες, το Perry Preschool Study, πραγματοποιήθηκε στο Ypsilanti, Michigan, μεταξύ 1962 και 1967 (Ίδρυμα Εκπαιδευτικής Έρευνας HighScore, 2005). Έλαβαν μέρος συνολικά 123 παιδιά ηλικίας από 3 έως 4 ετών που γεννήθηκαν σε φτωχό περιβάλλον και θεωρήθηκαν υψηλού κινδύνου για αποτυχία στο σχολείο. Τα παιδιά παρακολούθησαν μέχρι την ηλικία των 40 ετών. Μελέτες όπως το Perry Preschool Study έχουν τεκμηριώσει θετικά αποτελέσματα για την προσχολική αγωγή.

Παρόλο που η μελέτη Perry Preschool study (Ίδρυμα Εκπαιδευτικής Έρευνας HighScore, 2005) έδειξε ότι τα παιδιά προσχολικής ηλικίας πριν από περισσότερα από 40 χρόνια γενικά είναι πιο επιτυχημένα από εκείνα που δεν παρακολούθησαν κάποιο πρόγραμμα προσχολικής αγωγής, κατά τη διάρκεια της μελέτης, το γεγονός παραμένει ότι, γενικά, τα ευρήματα σε παρόμοιες μελέτες εξακολουθούν να είναι αμφιλεγόμενα. Τα περισσότερα ευρήματα ανέφεραν ότι τα παιδιά που ωφελούνται περισσότερο από προσχολικά προγράμματα είναι εκείνα σε περιβάλλον χαμηλού εισοδήματος.

Μια άλλη μεταβλητή είναι ότι τα προγράμματα αυτά λειτουργούν με δικό τους χρονοδιάγραμμα, το οποίο κυμαίνεται από 2,5 ώρες έως 10 ώρες την ημέρα. Πολλές μελέτες έχουν δείξει ότι όσο πιο γρήγορα ένα παιδί αρχίζει να μαθαίνει, τόσο καλύτερη είναι η μελλοντική του πορεία. Ο Πρόεδρος Ομπάμα δήλωσε: *“Προτείνω να συνεργαστούμε με όλες τις πολιτείες για να προσφέρουμε προσχολική αγωγή υψηλής ποιότητας σε κάθε παιδί στην Αμερική. Κάθε δολάριο που επενδύουμε στην υψηλή ποιότητα της προσχολικής εκπαίδευσης μπορεί να αποδώσει περισσότερα από επτά δολάρια στην οικονομία αργότερα - ενισχύοντας τα ποσοστά αποφοίτησης, μειώνοντας την εγκυμοσύνη των εφήβων, ακόμη και μειώνοντας το βίαιο έγκλημα. Ας κάνουμε λοιπόν αυτό που λειτουργεί και να βεβαιωθούμε ότι κανένα από τα παιδιά μας δεν ξεκινά τον αγώνα της ζωής χωρίς παιχνίδι. Ας δώσουμε στα παιδιά μας αυτήν την ευκαιρία”*. (Galinsky, 2013, σελ. 14) Εάν κάποιος πρόκειται να λάβει σοβαρά υπόψη αυτή τη δήλωση, η έρευνα πρέπει να ολοκληρωθεί για να διασφαλιστεί η σημασία τέτοιων προγραμμάτων.

Στην Ελλάδα υπάρχουν αποτελεσματικοί διευθυντές στην προσχολική αγωγή για την διασφάλιση της επιτυχίας τέτοιων προγραμμάτων. Τα απαραίτητα συστατικά για την διασφάλιση της επιτυχίας τους είναι: (1) Η προσχολική αγωγή είναι ένα σημαντικό συστατικό μιας αναγκαίας εκπαίδευσης και (2) Η ίση εκπαιδευτική ευκαιρία απαιτεί την προσχολική αγωγή ως δικαίωμα για όλα τα παιδιά. Στην χώρα μας αρχίζει η υποχρεωτική εκπαίδευση στο νηπιαγωγείο. Το εθνικό σύστημα εκπαίδευσης προβλέπει ότι η δημόσια εκπαίδευση είναι δωρεάν σε όλα τα παιδιά ηλικίας 4 έως 20 ετών.

Η προσχολική ηλικία έχει τόσο βραχυπρόθεσμα οφέλη, όπως αυξημένη ετοιμότητα για το νηπιαγωγείο και το δημοτικό σχολείο, όσο και μακροπρόθεσμα οφέλη, όπως μειωμένες τοποθετήσεις των παιδιών σε ειδικές εκπαιδευτικές δομές και μειωμένες χαμηλές αποδόσεις στους βαθμούς του σχολείου. Μπορεί επίσης να βελτιώσει τις πιθανότητες αποφοίτησης λυκείου και φοίτησης σε κολέγια και πανεπιστήμια και μπορεί να βελτιώσει τις μελλοντικές ευκαιρίες απασχόλησης (Ryan, 2006, σελ. 69).

Η κατανόηση της δομής της ηγεσίας προσχολικής εκπαίδευσης και των τεράστιων θεωρητικών εννοιών και των πλαισίων της είναι επιτακτική. Σε προγράμματα προσχολικής παιδικής ηλικίας, η διοίκηση πρέπει να θέτει ένα σαφές όραμα για το πρόγραμμα σπουδών και η παιδαγωγοί θα πρέπει να μοιράζονται στο σύνολο τους αυτό το όραμα σε ένα υγιές περιβάλλον προσχολικής αγωγής. Ως εκ τούτου, οι αποφάσεις των κρατικών φορέων σχετικά με το εάν και πώς θα πρέπει να χρηματοδοτήσουν την προσχολική

εκπαίδευση αντικατοπτρίζουν αυτήν την εσωτερική διαίρεση απόψεων που επικρατεί ανάλογα με το μέγεθος της κοινότητας, όσο μεγαλύτερη η κοινότητα τόσο περισσότερο δίσταντο οι απόψεις για το πρόγραμμα σπουδών στην προσχολική αγωγή.

Η Αμερικανική Ακαδημία Παιδιατρικής και οι περισσότεροι θεωρητικοί που έχουν ασχοληθεί με την παιδική ηλικία, έχουν τονίσει τη σημασία του παιχνιδιού στη ζωή των παιδιών. Οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών έχουν άμεση επίδραση στη μέθοδο με την οποία το ελεύθερο παιχνίδι προσαρμόζεται στις τάξεις τους. Σύμφωνα με την έρευνα, το ελεύθερο παιχνίδι συμβάλει σε μεγάλο βαθμό στην ολοκληρωμένη προετοιμασία του παιδιού για το σχολείο και ωφελεί την ανάπτυξη του. Ορισμένες μελέτες τις τελευταίες δεκαετίες έχουν εξετάσει το όφελος του παιχνιδιού στην κοινωνική-συναισθηματική, σωματική και γνωστική ανάπτυξη των παιδιών.

Κεφάλαιο III. Αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές στα προγράμματα προσχολικής ηλικίας

Το σημερινό πλαίσιο λειτουργίας των προσχολικών προγραμμάτων

Οι γνώσεις μας για την προσχολική ηλικία έχουν διευρυνθεί αρκετά τα τελευταία χρόνια, κάποιες φορές επιβεβαιώνοντας και κάποιες φορές αναθεωρώντας τις απόψεις μας σχετικά με το τι θεωρείται αναπτυξιακά κατάλληλη πρακτική στην προσχολική εκπαίδευση. Ο αριθμός των εκπαιδευτικών προγραμμάτων αυξάνεται όχι μόνο λόγω της αυξημένης ανάγκης για φροντίδα των παιδιών εκτός σπιτιού, αλλά και λόγω της αναγνώρισης της σημασίας των εκπαιδευτικών εμπειριών κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής των παιδιών.

Όλο και περισσότερο τα προγράμματα αυτά καλούνται να εξυπηρετήσουν παιδιά από διαφορετικές κουλτούρες και με διαφορετική μητρική γλώσσα και πρέπει να ανταποκρίνονται σε αυτή την διαφορετικότητα. Επειδή η κουλτούρα και η μητρική γλώσσα παίζουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των παιδιών, οι πρακτικές που εφαρμόζονται δεν μπορούν να θεωρηθούν αναπτυξιακά κατάλληλες αν δεν λαμβάνουν υπόψη τους αυτές τις διαφορές.

Επίσης, η τάση για πλήρη ένταξη των παιδιών με ειδικές ανάγκες στις ίδιες τάξεις με τους συνομήλικους τους, που επικρατεί τα τελευταία χρόνια, πρέπει να αντανακλάται στις προτεινόμενες πρακτικές καθώς έχει γίνει μεγάλη προσπάθεια προς την σύγκλιση της προσχολικής εκπαίδευσης και της προσχολικής ειδικής εκπαίδευσης.

Άλλα βασικά χαρακτηριστικά των προγραμμάτων προσχολικής εκπαίδευσης αποτελούν η ηλικία των παιδιών, καθώς και η διάρκεια του ημερήσιου προγράμματος. Τα παιδιά πλέον μπαίνουν σε βρεφονηπιακούς σταθμούς από όλο και μικρότερη ηλικία, μερικά λίγους μήνες μετά την γέννηση τους. Το ημερήσιο πρόγραμμα επίσης έχει επιμηκυνθεί για ν' ανταποκρίνεται στις ανάγκες της σύγχρονης οικογένειας. Ακόμα και οι ειδικές επιδοτήσεις των διάφορων ταμείων για το σκοπό αυτό έχουν αρχίσει να επεκτείνονται σε πολλούς κλάδους εργαζομένων.

Έρευνες πάνω στα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα των προσχολικών προγραμμάτων δείχνουν ότι τα παιδιά που συμμετέχουν σε ποιοτικά προσχολικά προγράμματα, ακόμη και σε πολύ μικρή ηλικία, παρουσιάζουν θετικά αποτελέσματα, ενώ παιδιά που συμμετέχουν σε μη ποιοτικά προγράμματα έχουν αρνητικά αποτελέσματα (Vandell 1983). Ειδικότερα, τα παιδιά που βιώνουν υψηλής ποιότητας σταθερή φροντίδα στην προσχολική ηλικία συμμετέχουν σε πολυπλοκότερα παιχνίδια, αναπτύσσουν πιο ασφαλής σχέσεις με τους ενήλικες και με τα άλλα παιδιά και έχουν υψηλότερες επιδόσεις στην κριτική ικανότητα και την γλωσσική ανάπτυξη. Η ποιοτική προσχολική εκπαίδευση να προοιωνίσει και την ακαδημαϊκή επιτυχία, την προσαρμογή στο σχολείο, καθώς και να ελαττώσει προβλήματα συμπεριφοράς κατά την πρώτη τάξη του δημοτικού. Αρχές της ανάπτυξης και μάθησης των παιδιών που υπαγορεύουν τις αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές.

Οι αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές βασίζονται στη γνώση του πως αναπτύσσονται και μαθαίνουν τα παιδιά. Για να μπορέσουν να λάβουν αποφάσεις, σχετικά με τις πρακτικές που θα εφαρμόσουν, όλοι οι παιδαγωγοί θα πρέπει να γνωρίζουν τις αλλαγές που τυπικά εμφανίζονται στα χρόνια από την γέννηση ως την ηλικία των 6 ετών, την ποικιλομορφία της ανάπτυξης και της εξέλιξης και τους τρόπους με τους οποίους θα μπορούσαν να συνεισφέρουν καλύτερα στην ανάπτυξη και την μάθηση σε αυτή την ηλικία.

Η ανάπτυξη σε ένα τομέα μπορεί να επηρεάσει ή να περιορίσει την ανάπτυξη σε άλλο τομέα. Για παράδειγμα, όταν τα βρέφη αρχίζουν να μπουσουλάνε η ικανότητα τους εξερευνούν το περιβάλλον επεκτείνεται και έτσι η κινητικότητα τους επηρεάζει την νοητική τους ανάπτυξη. Ομοίως η γλωσσική ικανότητα των παιδιών επηρεάζει την ικανότητα τους να οικοδομήσουν κοινωνικές σχέσεις με ενήλικες ή με άλλα παιδιά,

ακριβώς όπως η ικανότητα τους στις κοινωνικές συναναστροφές μπορεί να ενισχύσει η να παρεμποδίσει την γλωσσική τους ανάπτυξη.

Η ανάπτυξη πραγματοποιείται με μια σχετικά ιεραρχημένη σειρά, με τις κατοπινές δεξιότητες, ικανότητες και γνώσεις να οικοδομούνται στις ήδη υπάρχουσες. Η έρευνα πάνω στην εξέλιξη του ανθρώπου δείχνει ότι στα πρώτα εννέα χρόνια της ζωής πραγματοποιούνται σχετικά σταθερές, προβλέψιμες αλληλουχίες ανάπτυξης και αλλαγών (Piaget 1953). Προβλέψιμες αλλαγές προκύπτουν σε όλους τους τομείς ανάπτυξης παρ' όλο που ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνονται ή η σημασία που προσδίδεται σε αυτές τις αλλαγές ποικίλουν στα διάφορα πολιτισμικά περιβάλλοντα.

Η ανάπτυξη προχωράει με διαφορετικούς ρυθμούς από παιδί σε παιδί, αλλά και ανομοιόμορφα στους διάφορους τομείς εξέλιξης από παιδί σε παιδί. Η ηλικία ενός παιδιού θα πρέπει να αναγνωρίζεται ως ένας πρωτογενής δείκτης της ανάπτυξης και της ωρίμανσης τους. Το να υπάρχουν υψηλές προσδοκίες από τα παιδιά είναι σημαντικό, αλλά η αυστηρή προσδοκία να ακολουθούνται αυστηρά κάποιες νόρμες μπορεί να αποδειχθεί επικίνδυνη, ιδιαίτερα για τα παιδιά με ειδικές αναπτυξιακές ανάγκες.

Οι πρώιμες εμπειρίες έχουν συσσωρευτικές και μακροπρόθεσμες επιδράσεις στην ανάπτυξη και εξέλιξη κάθε παιδιού, υπάρχουν ωστόσο ορισμένες χρονικές περίοδοι που είναι ευνοϊκότερες για ορισμένους τύπους ανάπτυξης και μάθησης. Για παράδειγμα τα τρία πρώτα χρόνια φαίνεται να είναι η ιδανικότερη περίοδος την ανάπτυξη της προφορικής γλώσσας, ομοίως και τα προσχολικά χρόνια φαίνεται να είναι η ιδανικότερη περίοδος για την κινητική ανάπτυξη ιδιαίτερα μέσα από το ελεύθερο παιχνίδι.

Η Bronfenbrenner (1989) παρέχει ένα «οικολογικό» για να εξηγήσει την εξέλιξη του ανθρώπου. Ισχυρίζεται ότι η ανάπτυξη των παιδιών γίνεται καλύτερα κατανοητή, αν δούμε το κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο της οικογένειας, τον εκπαιδευτικό χώρο, την κοινότητα και την ευρύτερη κοινωνία στην οποία ζει το παιδί. Αυτά τα διαφορετικά πλαίσια αλληλοσχετίζονται και επιδρούν στην ανάπτυξη του παιδιού. Για παράδειγμα, ακόμα και ένα παιδί το οποίο μεγαλώνει σε μια υποστηρικτική οικογένεια και σε μια κοινότητα με υγιείς θεσμούς, επηρεάζεται από τις προκαταλήψεις της ευρύτερης κοινωνίας, όπως ο ρατσισμός και μπορεί να δείξει σημάδια αρνητικών στερεότυπων και μεροληψίας.

Οι παιδαγωγοί θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους την επίδραση της κάθε κουλτούρας στην διαδικασία της μάθησης, να αναγνωρίζουν τις δυνατότητες ανάπτυξης των παιδιών και να αποδέχονται την ποικιλομορφία των τρόπων με τους οποίους τα παιδιά εκφράζουν την εξελικτική τους πορεία (Vygotsky 1978). Τα παιδιά έχουν την ικανότητα να μαθαίνουν να λειτουργούν άνετα και σε παραπάνω από ένα πολιτισμικά πλαίσια ταυτόχρονα. Όμως αν οι παιδαγωγοί, έχουν χαμηλότερες προσδοκίες από κάποια παιδιά βασιζόμενοι στο κοινωνικοπολιτισμικό υπόβαθρο από το οποίο προέρχονται, τα παιδιά αυτά δεν θα αναπτυχθούν και θα μάθουν κατά τον βέλτιστο τρόπο.

Δημιουργία μιας ενεργής κοινότητας μάθησης

Οι αναπτυξιακά κατάλληλες πρακτικές εμφανίζονται μέσα σ' ένα πλαίσιο που υποστηρίζει την δημιουργία σχέσεων ανάμεσα στους ενήλικες και τα παιδιά, ανάμεσα στα παιδιά, ανάμεσα στους παιδαγωγούς και ανάμεσα στους παιδαγωγούς και τις οικογένειες των παιδιών. Ο χώρος της προσχολικής εκπαίδευσης λειτουργεί ως μια κοινότητα μαθητών, στην οποία όλοι οι συμμετέχοντες ενδιαφέρονται και συνεισφέρουν στην βελτίωση ο ένας του άλλου.

Το μαθησιακό περιβάλλον θα πρέπει να είναι σχεδιασμένο ώστε να προστατεύει την υγεία και την ασφάλεια των παιδιών και να υποστηρίζει τις φυσιολογικές ανάγκες τους για δράση, καθαρό αέρα, ανάπαυση και τροφή. Το πρόγραμμα θα πρέπει να προσφέρει ισορροπία ανάμεσα σε δραστηριότητες και ξεκούραση καθ' όλη την διάρκεια της ημέρας. Ευκαιρίες για υπαίθριες δραστηριότητες θα πρέπει να παρέχονται σε παιδιά όλων των ηλικιών. Τα παιδιά θα πρέπει να αισθάνονται ασφαλή, ξεκούραστα και άνετα και όχι αμέτοχα, φοβισμένα και ανήσυχα ή αγχωμένα.

Οι παιδαγωγοί καλούνται να βρουν την ισορροπία ανάμεσα στην που ξεκινάει με πρωτοβουλία των παιδιών και σ' αυτή που πραγματοποιείται με την δική τους υποστήριξη και καθοδήγηση. Θα πρέπει να χρησιμοποιούν τις γνώσεις τους σχετικά με την ανάπτυξη του παιδιού για να καθορίσουν ποιες δραστηριότητες, υλικά και μαθησιακές εμπειρίες είναι αναπτυξιακά κατάλληλες για μια ομάδα παιδιών ή για κάθε παιδί ξεχωριστά.

Κεφάλαιο IV. Ο σχολικός χώρος και η εκπαιδευτική διαδικασία

Ο χώρος ως ουσιαστικό στοιχείο ενός εκπαιδευτικού έργου

Ο σχεδιασμός ενός προσχολικού χώρου είναι μια διαδικασία που απαιτεί μεγάλη δημιουργικότητα, όχι μόνο παιδαγωγική και αρχιτεκτονική αλλά και κοινωνική, πολιτισμική και πολιτική. Σήμερα η παραδοσιακή μέθοδος διδασκαλίας, που βασίζεται στη μεταφορά γνώσεων, είναι ξεπερασμένη. Σήμερα δίνεται έμφαση στο γεγονός ότι η μάθηση είναι μια ενεργή και εποικοδομητική διαδικασία στην οποία κάθε παιδί είναι «πρωταγωνιστής». Ως αποτέλεσμα, το εκπαιδευτικό ίδρυμα δεν θεωρείται τόπος αναπαραγωγής και μεταφοράς γνώσης, αλλά χώρος δημιουργικότητας. Είναι επομένως απαραίτητο το περιβάλλον να οργανωθεί σύμφωνα με τις ανάγκες των παιδιών, να είναι πλούσιο σε υλικά και ερεθίσματα για τη δημιουργία καινούργιων εμπειριών. Ο προσχολικός χώρος θα πρέπει να εμπνέει το παιδί να αισθάνεται, να σκέφτεται, να ενεργεί, να εκφράζεται και να επικοινωνεί. Θα πρέπει να είναι επομένως, ένας χώρος που θα υποστηρίζει την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών.

Στο παρελθόν, πολλά προσχολικά κτίρια χτίστηκαν χωρίς εκπαιδευτικά κριτήρια που δεν αναδεικνύουν τη δημιουργικότητα των παιδιών. Τα παιδιά, ωστόσο, δεν χρειάζονται μόνο σχολεία που προσφέρουν μια αίσθηση ασφάλειας, αλλά και χώρους κατάλληλους για την άσκηση των γνωστικών, συναισθηματικών και κοινωνικών τους ικανοτήτων. Ο χώρος πρέπει να επιτρέπει στο παιδί να σχετίζεται με άλλους, να λαμβάνει αποφάσεις, να πειραματίζεται και να εξερευνούν. Ο χώρος μάθησης πρέπει να είναι ευχάριστος, πρέπει να κάνει το παιδί να αισθάνεται άνετα, να επιτρέπει την ανταλλαγή ιδεών, να προσφέρει ασφάλεια, ευτυχία και ψυχαγωγία. Θα πρέπει να λαμβάνει επίσης υπόψη και την αξία της αισθητικής σε ένα χώρο, η οποία χαρίζει και μεγαλύτερη ποιότητα στο παιδαγωγικό έργο.

Εσωτερικοί χώροι για παιχνίδι εμπνευσμένοι από τη θεωρία της Μαρίας Μοντεσσόρι

Λίγα Λόγια για τη Μαρία Μοντεσσόρι

Maria Tecla Artemisia Montessori (1870-1952). Ιταλίδα παιδαγωγός με σημαντικό επιστημονικό έργο το οποίο καθόρισε τις εξελίξεις στη σύγχρονη παιδαγωγική. Με σπουδές στην ιατρική και τη φιλοσοφία, εμπάθουσε σε έργα των γιατρών και παιδαγωγών του 19ου αιώνα Jean-Marc Itard και Édouard Séguin, οι οποίοι επηρέασαν σημαντικά το έργο της. Αντισυμβατική η ίδια στις προσωπικές της επιλογές και ελεύθερη μητέρα ενός αγοριού, εργάστηκε για την ομαλή ένταξη των παιδιών με μαθησιακές ή άλλες δυσκολίες στην κοινωνία. Η αγάπη της για τα παιδιά την οδήγησε στη διατύπωση μιας ολοκληρωμένης θεωρίας η οποία εφαρμόζεται σε σχολεία που λειτουργούν σε όλο τον κόσμο εποπτευόμενα από το διεθνή οργανισμό «Association Montessori International». Πλήθος βιβλίων της κυκλοφορεί στα αγγλικά και τα ιταλικά, αλλά και μεταφρασμένα σε διάφορες άλλες γλώσσες.

Εσωτερικοί χώροι

Η διαμόρφωση του εσωτερικού χώρου είναι καθοριστικής σημασίας για την οικειοποίηση και χρήση του από βρέφη και παιδιά προσχολικής ηλικίας. Δεν είναι λίγες οι φορές που η αφθονία παιχνιδιών και διακοσμητικών στοιχείων λειτουργεί ανασταλτικά, διασπώντας την προσοχή του παιδιού.

Σύμφωνα με τη θεωρία της Μαρίας Μοντεσσόρι κρίνεται απαραίτητη η σχεδίαση των εσωτερικών χώρων στην κλίμακα του παιδιού έτσι ώστε να κατακτάται μια σχετική αυτονομία, πάντα βέβαια μέσα στα πλαίσια της ασφαλούς χρήσης του εκάστοτε χώρου. Μερικές επιλογές για τη διαμόρφωση του εσωτερικού χώρου εμπνευσμένες από τη θεωρία της Μοντεσσόρι, είναι οι ακόλουθες:

Μινιμαλισμός: Η απλή διαμόρφωση και η λιτή διακόσμηση συμβάλει στην αύξηση της συγκέντρωσης ενώ αντίθετα η υπερπληθώρα σχημάτων, χρωμάτων και σχεδίων διασπά την προσοχή.

Υφές και υλικά: Είναι χρήσιμο στην επιλογή των υλικών διακόσμησης να χρησιμοποιούνται διαφορετικής υφής υλικά τα οποία ενισχύουν τη λεπτή κινητικότητα μέσω της αφής.

Χρώματα και σχήματα: Η σωστή επιλογή σχημάτων, χρωμάτων και λοιπών διακοσμητικών μοτίβων ενισχύουν τη δημιουργικότητα και τη φαντασία, όταν χρησιμοποιούνται με μέτρο μέσα στο χώρο.

Οργάνωση παιχνιδιών και τάξη στο χώρο: Η ακαταστασία στο χώρο συχνά δημιουργεί σύγχυση στο παιδί. Είναι καλό να υπάρχουν στο δωμάτιο μόνο τα παιχνίδια που είναι κατάλληλα για την ηλικία του και τα οποία πρόκειται να χρησιμοποιηθούν άμεσα. Παράλληλα, η ομαδοποίησή τους ανά κατηγορία βοηθά το παιδί να αντιληφθεί το πλαίσιο επιλογών που διαθέτει. Οι κατηγορίες αυτές μπορεί να σχετίζονται με το είδος του παιχνιδιού όπως για παράδειγμα παζλ, κατασκευές, γραφική ύλη, ή μπορεί να σχετίζονται με το χρώμα ή το υλικό κατασκευής τους. Στην κατάλληλη ηλικία όπου το παιδί μαθαίνει τα χρώματα, τα σχήματα και τα υλικά βοηθά πολύ να αναγνωρίζει το ίδιο τα δικά του παιχνίδια μέσα από τις κατηγορίες αυτές. Έτσι μαθαίνει βιωματικά όλα αυτά που ο ενήλικας προσπαθεί να του διδάξει (Τούση, 2020).

Αποθήκευση των παιχνιδιών που δεν χρησιμοποιούνται: Είναι χρήσιμο να υπάρχει κατάλληλος αποθηκευτικός χώρος για τη φύλαξη των παιχνιδιών που δεν χρησιμοποιούνται είτε γιατί προορίζονται για μεγαλύτερη ηλικία είτε για διάφορους άλλους λόγους. Ο χώρος αυτός είναι προτιμότερο να μην βρίσκεται στην άμεση πρόσβαση του παιδιού ώστε αυτό να μπορεί να συγκεντρώνεται στα παιχνίδια που αφορούν την ηλικία του.

Διαμόρφωση «θεματικών γωνιών» στο δωμάτιο: Μια άνετη γωνιά για διάβασμα, ένας μικρός χώρος για χειροτεχνίες και μια γωνιά για τη ρουτίνα του ύπνου βοηθά το παιδί να αντιληφθεί και να διαχειριστεί το χώρο με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Δεν χρειάζεται ο χώρος του δωματίου να είναι ιδιαίτερα μεγάλος, αφού τα βρέφη και τα παιδιά προσχολικής ηλικίας προτιμούν χώρους κοντά στις διαστάσεις του δικού τους σώματος. Επιπρόσθετα μια γωνιά με διαδραστικά παιχνίδια ή παιχνίδια φαντασίας, ενισχύει τη δημιουργική σκέψη (Τούση, 2020).

Οργάνωση γωνιών δραστηριοτήτων στον παιδικό σταθμό και το νηπιαγωγείο

Στην αρχή κάθε σχολικού έτους οι εκπαιδευτικοί προσχολικής αγωγής προβληματιζόμαστε για το πόσες και ποιες «γωνιές» ή «κέντρα ενδιαφέροντος» ή «κέντρα δραστηριοτήτων» θα δημιουργήσουμε στην τάξη μας. Το μέγεθος της τάξης, η υλικοτεχνική υποδομή που υπάρχει στην τάξη, αλλά και ο αριθμός των μαθητών μας θα επηρεάσει την τελική διαμόρφωση του χώρου. Είναι πολύ σημαντικό να διαμορφώσουμε ευέλικτα το χώρο μας έτσι ώστε να μπορούμε να αλλάξουμε τη διαρρύθμιση στη διάρκεια της χρονιάς, ανάλογα με τις επιθυμίες των παιδιών, τις ανάγκες μας αλλά και τα προγράμματα διδασκαλίας που εφαρμόζουμε.

Είναι σημαντικό να οργανώσουμε έτσι το εκπαιδευτικό περιβάλλον, ώστε να μπορούν οι γωνιές να εξυπηρετούν το σκοπό για τον οποίο έχουν δημιουργηθεί. Είναι επίσης, σημαντικό να είναι ενδιαφέρουσες για τα παιδιά, να είναι οργανωμένες όσο το δυνατόν καλύτερα, ανάλογα με τον εξοπλισμό που διαθέτουμε και να είναι ευπαρουσίαστες ακόμη κι όταν δεν έχουμε πολύ υλικό να τις οργανώσουμε. Πάντα να λαμβάνουν μέρος και τα παιδιά στη διαδικασία δημιουργίας τους και να εξυπηρετούν το σκοπό και το στόχο για τον οποίο έχουν δημιουργηθεί.

Το όνομα που θα δώσουμε σε κάθε κέντρο ενδιαφέροντος / γωνιά είναι καθαρά υποκειμενικό και μπορούμε να το αποφασίσουμε μαζί με τα παιδιά. Επίσης, ο αριθμός των γωνιών εξαρτάται από τις εκάστοτε ανάγκες μας και δεν είναι απαραίτητο να συνυπάρχουν όλες οι γωνιές μαζί σε περίπτωση έλλειψης χώρου. Η περιοδική ανανέωση τους, επίσης, είναι κάτι πολύ σημαντικό, ώστε να μην βαριούνται τα παιδιά, αλλά και ο τακτικός έλεγχος για την καλή λειτουργία των αντικειμένων σε κάθε γωνιά είναι επίσης, σημαντικός. Μπορούμε να θεσπίσουμε τους «Επιθεωρητές γωνιάς», 2 ή 3 παιδιά που θα επιθεωρούν τις γωνιές και θα αναφέρουν αν κάτι έχει χαλάσει ή δεν είναι τακτοποιημένο. Οι επιθεωρητές μπορούν να αλλάζουν σε ημερήσια ή εβδομαδιαία βάση. Για να έχει περισσότερο κύρος ο θεσμός των επιθεωρητών μπορούμε να τους φτιάξουμε να φοράνε κάποιο καπέλο ή γυαλιά από χαρτόνι, ώστε να μοιάζουν περισσότερο με επιθεωρητές.

Σε περίπτωση που οι συνθήκες μας το επιτρέπουν (είναι πρόθυμοι και συνεργάσιμοι) μπορούμε να εμπλέξουμε και τους γονείς στη διαδικασία συγκρότησης γωνιών. Μπορούμε να τους ζητήσουμε τη συνδρομή τους στο να εμπλουτίσουν με αντικείμενα τις γωνιές μας, αλλά και τις ιδέες τους για κάτι πιο πρωτότυπο και δημιουργικό.

Η αξία του εξωτερικού χώρου

Εξετάζοντας τους χώρους που προορίζονται για τα παιδιά, η αυλή του νηπιαγωγείου και του παιδικού σταθμού, κατέχει σημαντική θέση στον κτιριακό σχεδιασμό αλλά και στο εκπαιδευτικό έργο του σχολείου. Η αυλή φέρνει τα παιδιά σε επαφή με το φυσικό περιβάλλον, διευρύνοντας τις σωματικές και τις νοητικές τους δεξιότητες.

Ανάλογα με τις διαστάσεις του εξωτερικού χώρου μιας προσχολικής δομής, τις κλιματολογικές συνθήκες κάθε εποχή, τους χώρους με τους οποίους γειτνιάζει, τις εισόδους προς τον εσωτερικό χώρο του νηπιαγωγείου μα και τις εξόδους από τον εξωτερικό χώρο, τη συνδεσιμότητα του με το περιβάλλον της πόλης, τα σταθερά στοιχεία και τα κινητά στοιχεία, την παρουσία ενηλίκων ή όχι, προκαλεί διαφορετικές εμπειρίες μάθησης και ερεθίσματα στα παιδιά, ενθαρρύνοντας το ελεύθερο παιχνίδι.

Η σύγχρονη παιδαγωγική προτείνει την ποικιλία και την πολυπλοκότητα ερεθισμάτων στον εξωτερικό χώρο του νηπιαγωγείου και την ευαισθητοποίηση των παιδιών ως προς τις περιβαλλοντικές αξίες. Η ποικιλία των ερεθισμάτων και η ενθάρρυνση για ελεύθερο παιχνίδι και εξερεύνηση που θα πρέπει να παρέχει ο εξωτερικός χώρος είναι στοιχεία σημαντικά που θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για την σχεδίαση ενός εξωτερικού χώρου σε μια σχολική μονάδα (Ulvund 1989). Ερευνητικά ευρήματα υποστηρίζουν πως η επαφή των παιδιών με τη φύση όχι μόνο συμβάλλει στην υγεία τους, μα έχει και θεραπευτικά αποτελέσματα.

Ο σταθερός εξοπλισμός της αυλής θα πρέπει να έχει μεγάλη ποικιλία όπως καλύβες, τσουλήθρα, 'γύρω-γύρω', σκάμα με άμμο, κούνιες, τραμπάλα, παγκάκια, σαμπρέλες για κηπουρική και παιχνίδια εμποδίων. Υπάρχουν παιχνίδια που προτιμούν και άλλα που αποφεύγουν τα παιδιά, ανάλογα με την προσωπικότητά τους και τη διάθεσή τους κάθε μέρα. Η ποικιλία ερεθισμάτων και εμπειριών συμβάλλει στην ικανοποίηση περισσότερων παιδιών. Στοιχεία της φύσης όπως γλάστρες, και ένα μμποστάνι που το φροντίζουν τα παιδιά και δέντρα κρίνονται ως απαραίτητα σήμερα για την επίτευξη των

παιδαγωγικών στόχων που θα πρέπει να εκπληρώνει ο εξωτερικός χώρος ενός νηπιαγωγείου ή παιδικού σταθμού. Η τσουλήθρα και το 'γύρω-γύρω', όπως και οι κούνιες ευνοούν την κίνηση και είναι αγαπητά στα εξωστρεφή και θαρραλέα παιδιά που επιδεικνύουν το θάρρος τους αλλά παρακινούνται επίσης και τα πιο εσωστρεφή παιδιά.

Σημαντική θέση καταλαμβάνει και ο χώρος με την άμμο που είναι κατάλληλα προστατευμένος. Τα παιχνίδια στην άμμο σε συνδυασμό με τα μικρά «εργαλεία» που είναι μαζεμένα σε μεγάλα διάτρητα καλάθια ώστε να είναι ορατά στα παιδιά, κρατούν το ενδιαφέρον των παιδιών στο μεγαλύτερο μέρος του χρόνου τους στην αυλή, μιας και όλα τα παραπάνω ερεθίσματα ευνοούν τα παιχνίδια φαντασίας και αυτό-έκφρασης.

Συμπεράσματα

Είναι επιτακτική ανάγκη να γίνει κατανοητό πως ο σχολικός χώρος αλληλοεπιδρά με την εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς ο τρόπος διαμόρφωσής του μπορεί να την εμποδίσει ή να την ενισχύσει. Γι' αυτό και δεν πρέπει να μελετάται ξεχωριστά από τον περίγυρό του ούτε να υποβιβάζεται ως παράγοντας αλληλεπίδρασης με το κοινωνικό περιβάλλον. Αντίθετα, ζητήματα που αφορούν στο σχολικό χώρο πρέπει να αντιμετωπίζονται διεπιστημονικά προκειμένου να σχεδιάζεται ένα σύγχρονο νηπιαγωγείο που πληροί τις προϋποθέσεις για τη βελτίωση του εκπαιδευτικού και κατά συνέπεια του κοινωνικού μας συστήματος (Μπατιάνη, 2015).

Κεφάλαιο V. Ο ρόλος του παιδαγωγού και των γονέων απέναντι στο παιχνίδι

Ο ρόλος του παιδαγωγού απέναντι στο παιχνίδι

Όλα τα παιδιά είναι ευάλωτα σε καινούργια πρόσωπα, ειδικά τα νήπια. Επομένως, οι ενήλικες που τα περιβάλλουν επηρεάζουν τη σωματική, πνευματική και συναισθηματική τους ανάπτυξη. Μεταξύ των ενηλίκων που διαδραματίζουν ζωτικό ρόλο αυτή την περίοδο της ζωής τους, είναι αυτός των εκπαιδευτικών. Ένα παιδί μπαίνει σε ένα επίσημο θεσμοθετημένο περιβάλλον για πρώτη φορά με την είσοδο του στον προσχολικό χώρο. Αυτή η περίοδος είναι γεμάτη με άγχος αποχωρισμού για το παιδί. Μακριά από την ασφάλεια του σπιτιού, προσπαθεί να βρει τις ισορροπίες του σε ένα νέο περιβάλλον. Εάν ο εκπαιδευτικός υποδέχεται ένα νήπιο στον προσχολικό χώρο σε μια ατμόσφαιρα αγάπης ζεστασιάς και ασφάλειας, η εμπιστοσύνη του θα ενισχυθεί και θα είναι πολύ πιο εύκολο

να περιηγηθεί και να εξερευνήσει τον χώρο γύρω του. Είναι ευθύνη του παιδαγωγού να δημιουργήσει αυτή την ατμόσφαιρα στην τάξη του.

Σε αυτό το ηλικιακό στάδιο περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο, μαθαίνουν τα παιδιά μέσω του πειραματισμού και της μίμησης. Και το πρόσωπο που μιμούνται περισσότερο είναι ο εκπαιδευτικός. Κάθε χειρονομία, κάθε λέξη, κάθε στάση του εκπαιδευτικού δεν περνά ποτέ απαρατήρητη. Έτσι, με τα λόγια και τις ενέργειές τους, οι παιδαγωγοί προσχολικής ηλικίας καλλιεργούν στους μικρούς μαθητές τους κανόνες συμπεριφοράς και κοινωνικές αξίες μέσα από την καθημερινή ρουτίνα του εκπαιδευτικού προγράμματος και των στόχων που θέτουν και την δόμηση της προσχολικής τάξης με πολλά ερεθίσματα και άφθονες ευκαιρίες για ελεύθερο παιχνίδι.

Μια ζεστή και ασφαλής ατμόσφαιρα που ενθαρρύνει τη μάθηση προετοιμάζει το παιδί για τις δυσκολίες της εκπαίδευσης που πρόκειται να ακολουθήσουν στο δημοτικό σχολείο. Στη σημερινή πολύ ψηφιοποιημένη εποχή, τα παιδιά συχνά βομβαρδίζονται με πάρα πολλές πληροφορίες. Βομβαρδίζονται με εικόνες που είναι πέρα από την εμπειρία τους και συχνά δεν τις κατανοούν. Το αποτέλεσμα είναι ότι η φαντασία τους επιβραδύνεται. Ένας εκπαιδευτικός προσχολικής αγωγής μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην αντιστροφή αυτής της κατάστασης παρέχοντας στο παιδί την εμπειρία του ελεύθερου παιχνιδιού στο σχολικό περιβάλλον. Κατά τη διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού, το παιδί εξερευνά το περιβάλλον του, μαθαίνει τα πράγματα μέσω της παρατήρησης, της δοκιμής και του λάθους και έτσι χτίζει τις βάσεις για περαιτέρω γνώση και καινούργιες δεξιότητες. Επομένως, η σημασία του ρόλου που διαδραματίζει στην ζωή ενός παιδιού ένας εκπαιδευτικός προσχολικής ηλικίας και η στάση που έχει και ο ίδιος απέναντι στο ελεύθερο παιχνίδι είναι πάρα πολύ σημαντικός.

Ο ρόλος των γονέων απέναντι στο παιχνίδι

Υπάρχει μία διαδεδομένη πεποίθηση στην κοινωνία μας ότι το παιχνίδι με τα παιδιά είναι χάσιμο χρόνου. Πολλοί γονείς από την άλλη, ενώ αναγνωρίζουν τα οφέλη που έχει το παιχνίδι για τα παιδιά, δεν παίζουν μαζί τους θεωρώντας ότι είναι κάτι που πρέπει να κάνουν τα παιδιά ενστικτωδώς χωρίς την βοήθεια ενηλίκων. Είναι αλήθεια ότι τα παιδιά πρέπει να παίζουν ενστικτωδώς, αυθόρμητα και χωρίς καθοδήγηση, αλλά είναι επίσης αλήθεια ότι το ένστικτο του παιδιού για το παιχνίδι εξαφανίζεται όταν δεν υπάρχει ένας ενήλικας να διεγείρει την φαντασία του παιδιού και την τάση προς την δημιουργικότητα. Με το παιχνίδι δημιουργείται μια ζεστή και τρυφερή σχέση με το παιδί, καθώς και ένας

δυνατός δεσμός, κάτι που βοηθάει στην ανάπτυξη θετικών συναισθημάτων μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον. Μέσα από το παιχνίδι τα παιδιά μαθαίνουν πώς να επιλύουν προβλήματα, να τεστάρουν τις σκέψεις και τις ιδέες τους και να διερευνούν την φαντασία τους. Μαζί με την βοήθεια των ενηλίκων στο παιχνίδι, τα παιδιά εμπλουτίζουν το λεξιλόγιό τους, μαθαίνουν να επικοινωνούν τις σκέψεις και τα συναισθήματα τους και εκτίθενται στην κοινωνική αλληλεπίδραση με άλλα παιδιά με το να μαθαίνουν να περιμένουν την σειρά τους, να μοιράζονται πράγματα και να δείχνουν σεβασμό και κατανόηση στα συναισθήματα των άλλων. Τέλος, η ώρα του παιχνιδιού είναι μία ώρα όπου μπορείτε να ενθαρρύνετε και να προάγετε στο παιδί θετικά συναισθήματα.

Ιδιαίτερα τα παιδιά προσχολικής και σχολικής ηλικίας, τείνουν να παίζουν συνεχώς το ίδιο παιχνίδι και να επαναλαμβάνουν τις ίδιες κινήσεις (για παράδειγμα, να γεμίζουν το κουτί με τα τουβλάκια συνεχώς ή να ζητάνε να τους ξαναδιαβάσουμε την ίδια ιστορία εκατοντάδες φορές). Αυτό βέβαια κάνει τους γονείς να βαριούνται και είναι πολύ δελεαστικό να πάρουν τον έλεγχο και να προτείνουν στο παιδί κάποιο καινούριο παιχνίδι ή έναν διαφορετικό τρόπο να παίξουν το παιχνίδι. Το πρόβλημα είναι ότι τα παιδιά θέλουν να εξασκούν μία δραστηριότητα ώστε να τους γίνει κτήμα και να νιώσουν περισσότερη αυτοπεποίθηση. Αν κάποιος συνεχώς τους προτείνει διαφορετικές δραστηριότητες, μπορεί το παιδί να αρχίζει να πιστεύει ότι είναι ανίκανο να ολοκληρώσει ή να μάθει οποιαδήποτε δραστηριότητα.

Είναι πολύ σημαντικός ο ρόλος των γονιών στο παιχνίδι. Το παιδί θέλει και χρειάζεται έναν σύντροφο στο παιχνίδι του και οι γονείς είναι σημαντικό να γονατίσουν και να παίξουν με τα παιδιά τους χωρίς να προσπαθούν να εξαγοράσουν την ησυχία τους με το να τους προσφέρουν όλο και περισσότερα παιχνίδια. Ούτε χρειάζεται να επαινούν συνέχεια το παιδί στο παιχνίδι, γιατί με αυτό τον τρόπο καλλιεργούν στο παιδί τους εξάρτηση και το παιδί παίζει μόνο για τον έπαινο χωρίς να απολαμβάνει τη διαδικασία του παιχνιδιού. Τέλος, ο γονιός θα πρέπει να οργανώνει, να μεσολαβεί, να συμμετέχει, να αναπτύσσει και να παρατηρεί το παιχνίδι του παιδιού, απολαμβάνοντας την όλη διαδικασία μαζί με το παιδί του.

Η συνεργασία μεταξύ των παιδαγωγών και των γονέων

Έχει αποδειχθεί ότι οι θετικές σχέσεις μεταξύ γονέων και εκπαιδευτικών βελτιώνουν τις σχολικές επιδόσεις των παιδιών, τις κοινωνικές τους δεξιότητες και τον συναισθηματικό τους κόσμο. Όταν οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί συνεργάζονται, τα παιδιά ενεργούν καλύτερα στο σχολείο αλλά και στο σπίτι. Η έρευνα δείχνει ότι όταν υπάρχει μια καλή συνεργασία μεταξύ γονέων και εκπαιδευτικών, η καθημερινή ρουτίνα των παιδιών, η στάση για το σχολείο και οι βαθμοί τους βελτιώνονται. Δείχνουν καλύτερες κοινωνικές δεξιότητες, λιγότερα προβλήματα συμπεριφοράς και μεγαλύτερη ικανότητα προσαρμογής σε καινούργιες καταστάσεις. Και οι γονείς αλλά και οι εκπαιδευτικοί επωφελούνται από μια καλή συνεργασία μεταξύ τους. Διαπιστώθηκε ότι οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί οι οποίοι επικοινωνούν πιο αποτελεσματικά, αναπτύσσουν ισχυρότερες σχέσεις μεταξύ τους και αναπτύσσουν καλύτερες δεξιότητες για την υποστήριξη της μάθησης και των συμπεριφορών των παιδιών τους.

Η οικοδόμηση συνεργασιών μεταξύ οικογενειών και σχολείων είναι μια αποτελεσματική στρατηγική για την αντιμετώπιση των ελλείψεων ευκαιριών, ειδικά για όσους έχουν κοινωνικές και οικονομικές δυσκολίες, υποστηρίζουν τη μάθηση των παιδιών και την ικανότητα ανάπτυξης δια βίου δεξιοτήτων και δικτύων, ενώ ενισχύουν επίσης την ικανότητα των γονέων να συμμετέχουν στη σχολική εμπειρία του παιδιού τους.

Το έργο το οποίο αναλαμβάνει ένας παιδαγωγός προσχολικής ηλικίας είναι υψηλό και απαιτητικό. Καλείται να σέβεται και να εκτιμά τα παιδιά, να αφιερώνει ιδιαίτερα την προσοχή του σε αυτά αλλά και να κατανοεί τη συμπεριφορά τους στα πλαίσια των χαρακτηριστικών του κάθε σταδίου ανάπτυξης.

Η συνεργασία μεταξύ γονιών και παιδαγωγών δεν εμφανίζεται σε μια ημέρα αλλά χτίζεται σταδιακά και απαραίτητα στοιχεία για αυτήν είναι η εμπιστοσύνη και ο αμοιβαίος σεβασμός. Αναγκαίο δε, να αναγνωρίζει ο ένας στον άλλον την αξία της συνεισφοράς του στο παιδί. Από τη μια το κάθε παιδί όσο περισσότερο νιώθει ότι σέβονται και εκτιμούν τους γονείς του τόσο πιθανότερο είναι να αναπτύξει θετική εικόνα για τον εαυτό του και από την άλλη όσο περισσότερο καταλαβαίνει ότι οι γονείς εμπιστεύονται και σέβονται το περιβάλλον του σχολείου τόσο πιο ασφαλές αισθάνεται το ίδιο κατά τον αποχωρισμό του από την οικογένεια και τη παραμονή του εκεί. Οι συζητήσεις μεταξύ αυτών αποτελούν θεμέλιο για ιδανική συνεργασία που έχει ως απαραίτητη προϋπόθεση την εμπιστοσύνη στο παιδαγωγικό πρόγραμμα και στη κατανόηση των παιδαγωγικών στόχων. Εάν τα

παραπάνω απουσιάζουν τότε η πιθανότητα να είναι επιτυχής η δουλειά των παιδαγωγών είναι ελάχιστη.

Αναφορές

1. Μάστορα, Ι., (2009). *Η κοινωνικοποίηση των παιδιών στη νηπιακή ηλικία*,
2. *εκπαιδευτικές οδηγίες για γονείς*, Εγκέφαλος.
3. Μετοχιανάκη, Η., (2008). *Εισαγωγή στην παιδαγωγική*, Τρίτη έκδοση, Ηράκλειο.
4. Ντολιοπούλου, Ε. & Γουργιώτου, Ε. (2008). *Η αξιολόγηση στην εκπαίδευση. Με έμφαση στη προσχολική*, Αθήνα: Gutenberg.
5. Παπαδημητρακόπουλος, Κ.Γ. (1996). *Πίσω από την βιτρίνα των παιχνιδιών*, Αθήνα: Φωτοδότες.
6. Bennett, N., Wood, E., & Rogers, S. (1997). *Teaching through play: Teacher's thinking and classroom practice*. Philadelphia: Open university Press.
7. Barton, E. E., & Wolery, M. (2010). *Training teachers to promote pretended play in young children with disabilities*. *Exceptional Children*, 77(1), 85-106.
8. Ashiabi, G. S. (2007). *Play in the preschool classroom: Its socioemotional significance and the teacher's role in play*. *Early Childhood Educational Journal*, 35(2),199-207.
9. Broadhead, P. (2004). *Early years play and learning: Developing social skills and cooperation*. London: Routledge Falmer.
10. Degotardi, S. (2005). *Exploring children's play: Development and contexts*. In A. Talay-Ongan, & E. A. Ap, (Eds.). *Child development and teaching young children*. Southbank, Melb: Thomson p.p. 133-147.
11. Javis, P. & George, J. (2010). *Thinking it through: Rough and tumble play*. In J, Moyles (ed.), *Thinking about play: Developing a Reflective Approach*. Maidenhead, McGraw-Hill: Open University Press p.p. 164-178.
12. Jones, E. and Reynolds, G. (1992). *The play's the Thing: Teachers' Roles in Children's play*. New York: Teachers College Press.
13. Parten, 1932; Rubin, Maioni, & Hornung, 1976; Smilansky & Shefatya, 1990. *Social and Nonsocial Play*. University of Maryland.
14. Ginsburg, 2007; Isenberg & Quisenberry,2002. *The Importance of Play in Promoting Healthy Child Development and Maintaining Strong Parent-Child Bonds*.
15. Κάππας Χρήστος, 2005. *Ο ρόλος του παιχνιδιού στην παιδική ηλικία*. Ατραπός.
16. Αντωνιάδης Αντώνιος,1994. *Το παιχνίδι*, University Studio Press.
17. Γέρου Θεόφραστος,1988. *Κριτική Παιδαγωγική*, Αφοί Κυριακίδη.

18. Σπύρος Χ. Πανταζής, Μαρία Ι. Σακελλαρίου, 2004. *Η μάθηση στην εποχή των αλλαγών*, e Journals.
19. Κουρετζής, 2008. *Το θεατρικό παιχνίδι και οι διαστάσεις του*, Ταξιδευτής.
20. Κυνηγού- Φλάμπουρα, 2006. *Μουσικά, ρυθμικά και κινητικά παιχνίδια*, Διάπλαση.
21. Καρτασίδου, 2003. *Μάθηση μέσω κίνησης*, Εκδόσεις πανεπιστημίου Μακεδονίας.
22. Αυγητίδου, 2001. *Το Παιχνίδι, σύγχρονες ερευνητικές και διδακτικές προσεγγίσεις*, Τυπωθήτω/Δαρδάνος.
23. Κιτσαράς, Γ. (2004). *Προγράμματα, Διδακτική Μεθοδολογία Προσχολικής Αγωγής*, Αθήνα: Έκδοση του συγγραφέα.
24. Χατζηγεοφύτου Λ, 2009. *Τα 6 πρώτα χρόνια της ζωής*, Πεδίο.
25. Δημητρίου Α. (2009). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: περιβάλλον, αειφορία. Θεωρητικές και παιδαγωγικές προσεγγίσεις*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Πηγές Εικόνων

Εικόνα 1: προσωπικό αρχείο